

Boğaziçi Kıyılarında Hayata Hazırlanmak: Osmanlı İstanbulu'nda Okumuş Bulgarlar Üzerine Bazı Gözlemler

Orlin Sabev (Orhan Salih)

Bulgaristan Bilimler Akademisi

Giriş

Galatasaray Lisesi'nden 1898 yılında mezun olan Bulgar aydını ve siyaset adamı Simeon Radev, lisede geçirdiği yılları anlattığı anı kitabında Bulgaristan Emareti'nin kurulduğu 1878'den önce yaşamış olan Bulgar aydınlarının birçoğunun İstanbul'daki okullarda eğitim almış olduğunu vurgulamaktadır.¹ Bu durumun -Simeon Radev örneğinden anlaşıldığı gibi- sonraki dönemlerde de devam ettiği şüphesizdir. 1870'li yıllarda Osmanlı İstanbulu'nun başka bir eğitim önderi olan, Robert Kolej'de okumak istemişse de ancak maddî sıkıntılardan dolayı Bulgarların Çarlar kenti (*Tsarigrad*) olarak vasıflandırdıkları İstanbul'da kalamayan Nikola Naçov ise 1925 yılında "Bulgarların Kültür Merkezi Olarak Tsarigrad" gibi oldukça anlamlı bir başlık taşıyan uzunca bir yazı yayımlamış ve bu yazısında İstanbul'da yaşayan ya da geçici olarak kalan Bulgarların dinî hayatını, kültür ve eğitim faaliyetlerini, matbaacılık ve gazetecilik

1 Simeon Radev, *Ranni spomeni [Gençlik Anıları]* (Sofya: İztok-Zapad Yayınevi, 2013), s. 236.

aktivitelerini ayrıntılı bir şekilde anlatmıştır.² İstanbul Bulgarları, Osmanlı'nın payitahtı olan ve tâ 1880'li yıllara kadar nüfusun çoğunluğunu gayrimüslimlerin teşkil ettiği³ bu muazzam kentin çok kültürlü ortamının doğal bir parçası idi. Bir yandan çok sayıda varlıklı Bulgar tüccarları başta Balkapanı ve Çorapçıhan olmak üzere İstanbul hanlarında kalıyor, birçok Bulgar bahçıvan Boğaziçi kıyılarındaki bahçeleri işleyip İstanbul pazarlarında zerzevat satıyorlardı (Simeon Radev'in iki dedesi de İstanbul'da bahçıvanlıkla varlıklı olmuşlardı⁴), öte yandan Bulgar milleti yüzyıllarca Rum Patrikhanesi'ne bağlı olduğundan başta Fener olmak üzere İstanbul'un Ortodoks halkının yoğun olarak yaşadığı semtlerinde birçok Bulgar din adamı da bulunuyordu. Bunların dışında Aleksandır Ekzarh ve Stefan Bogoridi gibi Osmanlı bürokrasisinde görevlerde bulunan iyi eğitilmiş Bulgarlar da İstanbul'da oturuyorlardı. Aleksandır Ekzarh, eğitim almak için Osmanlı devleti tarafından Paris'e gönderilmiş, 1848-1862 tarihleri arasında İstanbul'da *Tsarigradski Vestnik* (*İstanbul Gazetesi*) adı altında dönemin en çok okunan Bulgar gazetesinin birini yayımlamış, Bulgar topraklarında birçok Bulgar okulu açmış, 1866-1878 tarihleri arasında ise Paris'te Osmanlı ataşesi olarak görev yapmıştır.⁵ Yine bir Osmanlı diplomatı ve 1834-1850 tarihleri arasında Sisam adasının Osmanlı'dan atanan idarecisi olan ancak görevini İstanbul'da kalarak yerine getiren Stefan Bogoridi ise Fener'deki evini Bulgar kilisesi olarak kullanılması için bağışlamıştır.⁶

.....

- 2 Nikola Naçov, "Tsarigrad kato kulturen tsentır na bilgarite do 1877," [1877'ye Kadar Bulgarların Kültür Merkezi Olarak Tsarigrad], *Sbornik na BAN-Klon istoriko-filologičen i filosofsko-obšttestven* 19/12 (1925), s. 1-206.
- 3 Kemal H. Karpat, *Ottoman Population 1830-1914. Demographic and Social Characteristics* (Madison: The University of Wisconsin Press, 1985), 86, 102-105; Orhan Sakin, *Osmanlı'da Etnik Yapı ve 1914 Nüfusu* (İstanbul: Bizimkitaplar, t.y.), s. 241-242.
- 4 Radev, s. 9-10, 19.
- 5 Bkz. Pierre Voillery, *Alexandre Exarh: un destin Bulgare* (Istanbul: Isis Press, 2012); Selçuk Akşin Somel, "Aleksandır Ekzarh ve 19.-20. Yüzyıllarda Avrupa'ya Giden "Bulgar Yolları," *Tarih ve Toplum, Yeni Yaklaşımlar* 2 (2005), s. 209-217.
- 6 Bkz. Christine M. Philliou, *Biography of an Empire: Governing Ottomans in an Age of Revolution* (Berkeley-Los Angeles-London: University of California Press, 2011).

Bir siyasî platform olarak milliyetçiliğin geliştiği XIX. yüzyılda Bulgar milletinin Rum Patrikhanesi'nden bağımsız bir millet statüsünü kazanmak için başlattığı siyasi mücadelenin başında doğal olarak İstanbul Bulgarları vardı. Mücadele 27 Şubat 1870 tarihinde sultanın verdiği ferman üzerine Bulgar Ekzarhhanesi'nin kurulması ile büyük bir başarı elde edip İstanbul'un Bulgar camiasının topluluk hisselerini derinleştirmiş ve güçlendirmiştir. Millet'in ihtiyaçlarına hassasiyet gösteren esas olarak tüccar, din adamları ve Osmanlı bürokrasisinde görev yapan memurlardan oluşan bu topluluğun önemli faaliyetlerinden biri yetenekli genç Bulgarlara iyi kalitede eğitim olanakları sağlamaktı. Bir yandan İstanbul'da Bulgar okulları açılırken, öte yandan gerek Osmanlı'nın açtığı yüksek seviyeli devlet okullarında, gerekse yerel halka batılı tarzda eğitim imkanları sunmak için yabancıların (genelde misyonerlerin) İstanbul'da kurdukları okullarda bu gençlerin eğitim görmeleri zengin tüccarlar ya da Ekzarhhane tarafından verilen burslarla teşvik ediliyordu. Çünkü milliyetçilik mefhumu bağlamında güçlü millet iyi eğitilmiş bir millet demekti ve o dönemde bölgede iyi eğitim ancak İstanbul'da alınabiliyordu.

Osmanlı idaresi altında buldukları yıllarda Bulgarlarda yüksek seviyeli okullar eksikti. Bulgaristan topraklarında 1500 civarında Bulgar orta okulu açılmış olmasına rağmen Filibe'de (1868) ve Gabrova'da (1873) olmak üzere lise seviyesinde sadece iki okul mevcuttu.⁷ Dolayısıyla varlıklı Bulgarlar, çocuklarını esas olarak yabancı okullara gönderiyorlardı. XIX. yüzyılın ortalarına kadar bu gibi çocuk ve gençler genelde İstanbul'daki Rum okullarında (Kuruçeşme/Fener Rum Erkek Lisesi ve Heybeliada'daki Rum ruhban ve ticaret okulları), daha az sayıda ise gerek Atina'da ve Bükreş'te, gerekse Batı ve Orta Avrupa'da eğitim alıyorlardı. 1850'lere gelindiğinde ise İstanbul'da Osmanlı hükümeti tarafından kurulan veya yabancılar tarafından açılan okullara karşı ilgi giderek artmıştır. Bu yeni süreç 1856 tarihli Islahat Fermanı ile başlamıştır. Çünkü bu fermanla Osmanlı hükümeti tarafından gayrimüslimlere dinî özerklik, can ve mal güvenliği sağlanacağı konusunda vaatler verildiği gibi gayrimüslimlerin de devlet

.....
7 Nikolay Gençev, *Bulgarska vızrojdenska inteligentsiya [Aydınlanma Çağında Bulgar Aydınlar Sınıfı]* (Sofya: Sofya Üniversitesi Yayınevi, 1991), s. 79-80.

okullarında okuyabilecekleri ve devlet memuru olarak çalışabilecekleri gibi haklar da tanınmıştır.

Osmanlı hükümeti gayrimüslimleri ve özellikle Bulgarları devlet okullarına celbetmesinde bir yandan Rusya'nın öte yandan Osmanlı topraklarında ve özellikle Katolik ve Protestan misyonerleri tarafından İstanbul'da açılan okulların rekabetini hissediyordu. Bulgarlar lise eğitimini genelde ya Rusya'da ya da Osmanlı İstanbulu'nda alıyorlardı. Rusya'nın eğitim alanında Bulgarlar üzerindeki tesiri Kırım Savaşı'ndan (1853-1856) sonra ağırlaşmış olup,⁸ 1856-1878 tarihleri arasında lise veya üniversite eğitimi almış Bulgarların üçte ikisi Rusya'da okumuştur.⁹ Diğer kısmı ise genellikle Osmanlı İstanbulu'nda okumayı tercih etmiştir. İstanbul'un Fener (1857), Aynalıçeşme (1870), Langa (1871), Topkapı (1872), Ortaköy (1874), Kumkapı (1875) ve Beyoğlu (1897) semtlerinde ilk ve orta seviyede Bulgar okulları mevcuttu.¹⁰ 1894 yılında Hürriyet Tepesi'nde Bulgar ruhban okulu açıldı.¹¹ Lise ve yüksek seviyeli okullara gelince yapılan istatistikî araştırmalara göre 93 Harbi öncesi Galatasaray Lisesi'nde 93, Robert Kolej'de 82 (aslında 146), Bebek Fransız Katolik Lisesi'nde 49 Bulgar okumuştur.¹² Hekim olmak isteyen

.....

8 Dobrinka Paruşeva, *Pravitelstveniyat elit na Rumuniya i Bulgaria, vtorata polovina na XIX i načaloto na XX vek. Sotsialna istoriya [XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında ve XX. Yüzyılın Başlarında Romanya ile Bulgaristan'ın İdareci Eliti. Toplumsal Tarih]* (Sofya: Balkan Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, 2008), s. 114-120.

9 Nikolay Gençev ve Krasimira Daskalova, *Bulgarska vızrojdenska inteligentsiya. Entsiklopediya [Aydınlanma Dönemi Bulgar Entelektüelleri. Ansiklopedi]* (Sofya: Dr. Petır Beron Yayınevi, 1988), s. 6.

10 Naçov, 88-113; Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Ankara, Fon 180 900, Kutu 24, Dosya 6.126, sıra 1 (17 Mayıs 1927-18 Mart 1928). Beyoğlu'ndaki orta okul 1897 yılında Ekzarh I. Yosif tarafından açılıp 1932 yılına kadar ortaokul olarak faaliyette bulundu. Fener semtindeki Metoh binasında faal olan ilk okulla (1857'de açılmıştır) Langa ve Kumkapı'daki ilkokulları bitirenler öğrenimlerine Beyoğlu ortaokulunda devam ederlerdi. 1932 yılında ise bu okul ilkokula dönüşmüştür. Bkz. Georgi P. Konstandov, *İstanbullu Bulgarlar ve Eski İstanbul, Geçmişten Günümüze Osmanlı Bakıyesi Bulgarlar Üzerine Bir Araştırma 1800-2000* (İstanbul: Kreatif, 2011), s. 99-100.

11 Konstandov, s. 93-94.

12 Gençev, s. 84.

Bulgarların tercih ettikleri başka bir okul ise Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane olup 1878 yılına kadar burada en az 139 Bulgar'ın okuduğu tespit edilmiştir. 93 Harbi'nin neticesinde Bulgaristan Emareti kurulmuşsa da Bulgarlar yabancı liselere gitmeye devam etmişlerdir. Bu durum Bulgaristan'da 1880'li yıllarda büyük sayıda liselerin açılmasına kadar az çok devam etmiştir. Ancak bundan sonra da birçok Bulgar özellikle İstanbul'da okumayı tercih etmiştir. Bulgarların 93 Harbi'nden sonra da İstanbul'un önde gelen okullarında okumaya özen göstermiş oldukları pratikte bağımsız bir devlet haline gelen Bulgaristan'da iyi eğitim almış uzmanlara ve devlet adamlarına ihtiyaç duyulduğundan kaynaklanıyordu. Bunun dışında Bulgar vatandaşı olan birçok Türk öğrenci de yüksek tahsilini İstanbul'da görmüştür. Örneğin Mekteb-i Mülkiye, Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye ve Mekteb-i Hukuk-ı Şahane gibi okullar Bulgaristan'dan önemli sayıda öğrenci almıştır. 1870-1890 arasında 1867 yılında kurulan Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye'den birkaç kişi Bulgar ve memleketi Bulgaristan olan 20 Türk genci mezun olmuşken, 1880'li ve 1890'lı yıllarda yaklaşık 50 Bulgaristan Türkü 1859'da açılan Mekteb-i Mülkiye'yi ve 20'den fazla Bulgaristanlı Türk 1880'de faaliyete geçen¹³ Mekteb-i Hukuk-ı Şahane'yi bitirmiştir.¹⁴ Bundan dolayı 1893 yılında "Mekteb-i Mülkiye-i Şahane'de ihtiyarî olarak tedris edilmekte olan Rum ve Ermeni lisanlarına Arab ve Bulgar lisanlarının dahi ilavesi" ile ilgili "mekteb nizamnamesine bir bend-i mahsus ilave edilmiş."¹⁵

Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane

1827 yılında Osmanlı devleti tarafından kurulan ve Fransızca dilinde eğitim veren Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'de 1856 tarihli
.....

13 Mekteb-i Hukuk-ı Şahane'nin açılış tarihi için bkz. Fethi Gedikli, "İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi ne Zaman Kuruldu?" *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası* 1-2 (2011), s. 91-104 (s. 101).

14 İsimleri, memleketleri ve buldukları görevi için bkz. *Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye* (Dersaadet: Matbaa-i amire, 1317), s. 555-581, 589-625, 629-651.

15 Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İstanbul (BOA), MF.MKT, Dosya 172, Gömlek 53.

İslahat Fermanı'ndan önce de gayrimüslimler okumuşlardır. Örneğin 1846 yılında buradan 17 Müslüman, 12 Rum ve 3 Ermeni öğrenci ödüllü olarak mezun olmuştur.¹⁶ 1808/9-1878/79 yılları arasında toplam 363 Bulgar tıp okumuş ve bunlardan 211 kişi mezun olmuştur. Mezun olanlardan 71 kişi (yüzde 32'si) Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'yi bitirmiştir. 1827-1878 yılları arasında Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'de eğitim gören 139 Bulgarın yarısı, yani 71 kişinin mezun olması gibi burada okumuş Bulgarların mezuniyet oranı dönemin şartlarına göre oldukça yüksek ve dikkate değerdir. Hatta 1846-1857 yılları arasında burada eğitim alan 11 Bulgarın yüzde 72'i mezun olmuştur. İstanbul Bulgarlarının Sadrazam Mustafa Reşid Paşa'dan talep etmeleri üzerine 10 Eylül 1858 tarihinde sultan tarafından verilen iradenin doğrultusunda Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'de Bulgarlara özel bir kontenjan ayrılmış ve 23 Eylül 1858'de 15 kişi "Bulgar milleti" olarak okula kaydedilmiştir. Bunların okul masrafları Osmanlı devleti tarafından karşılanmıştır.¹⁷ Aynı şekilde 1867 yılı başlarında verilen başka bir irade ile 40 kişi adaydan 20 Bulgar öğrenci okula alınmıştır. Mart ayında ise bu öğrenciler sadrazam Mehmed Emin Âli Paşa'ya hitaben bir şükran mektubu yazmışlardır.¹⁸ Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'nin Bulgar mezunları genelde İstanbul'da veya Osmanlı ordusunda hekim olarak çalışmışlardır. Bunların arasında Hristo Stambolski (yani İstanbullu Hristo) bu okulda 1869 yılından sonra hoca olarak şöhret kazanmıştır. Anatomi hocası olan Stambolski ilk defa anatomi terimlerini Fransızca'dan Türkçe'ye çevirmiştir.¹⁹ Okuldan mezun olan bazı Bulgarlar ise 93 Harbi sonucunda bağımsız bir ülke haline gelen Bulgaristan'da hekim olarak çalışmaya devam etmişlerdir.²⁰

.....

¹⁶ *Lüboslovie*, 2/19 (Temmuz 1846), s. 102.

¹⁷ Naçov, 140-141; *Tsarigradski Vestnik* 9/398 (27 Eylül 1858), 9/402 (25 Ekim 1858).

¹⁸ Naçov, 144; *Turtsiya* 3/30 (21 Ocak 1867); *Makedoniya* 1/16 (18 Mart 1867).

¹⁹ Radev, s. 157.

²⁰ Naçov, 147-148; Ekaterina Mihaylova, "The Imperial Military School of Medicine in Istanbul (Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane) and Its Bulgarian Students (1827-1878)," *Annuaire de L'Universite de Sofia "St. Kliment Obriski" Faculte d'histoire* 101 (2008), s. 91-122.

Kuruçeşme/Fener Rum Erkek Lisesi

Kuruçeşme'deki Rum Erkek Lisesi 1830'lu ve 1840'lı yıllarda, aralarında Georgi Rakovski, Gavril Krısteviç, Sava Dobroplodni, Vasil Beron, İvan Bogorov, Sava Filaretov, Krıstü Pişurka gibi anılmış Bulgar eğitimci, gazeteci, edebiyatçı ve siyasetçilerin bulunduğu birçok Bulgar gence iyi seviyede eğitim vermiştir. 1878 yılına kadar isimleri tespit olunan 40'dan fazla Bulgar bu okulda eğitim görmüştür. 1878'den sonra ise 1860'lı yıllarda meydana gelen yangından dolayı Fener'e taşınan okulda kayıtlı olan Bulgarların memleketi genelde Osmanlı idaresi altında kalan Makedonya idi.²¹ Burada okumuş Bulgarların bazıları daha sonraları devlet ve din adamları da olmuştur: yukarıda bahsettiğimiz Stefan Bogoridi'nin oğlu Aleksandır Bogoridi (Aleko Paşa) 1879 yılında kurulan Şarkî Rumeli'nin valisi, İlarion Makariopolski (doğuştan adı Stoyan Mihaylovski idi) Ekzarhhanne'nin önde gelen isimlerden biri, I. Yosif (doğuştan adı Lazar Yovçev idi) ise Bulgar Ekzarhı olarak seçilmişti (1877-1915).

Bebek Fransız Katolik Lisesi

Kuruçeşme Rum Erkek Lisesi'nde kısa bir süre okuyan müstakbel Bulgar Ekzarhı I. Yosif, 1862-1863 ders yılında Fransız Katolik Lisesi'nde de okumuştur.²² Bebek'te Kırım Savaşı (1853-1856) öncesinde Fransız Lazarit rahipleri tarafından daha çok dinî nitelikli bir okul olarak kurulan bu liseye ilk Bulgarlar 1854-1855 ders yılında kabul edilmiştir. Aslında okulun Katolik olduğundan dolayı Ortodoks olan Bulgar halkı okula olumsuz olarak bakıyordu. Buna rağmen bu okulda 1850'li ve 1860'lı yıllarda okumuş olan ve isimleri tespit edilen Bulgar öğrencilerin sayısı 40 civarında idi. Çünkü varlıklı olan Bulgarlar o dönemde revaçta olan Fransızca'yı iyi öğrenmek için çocuklarını bu okula göndermeyi tercih ediyorlardı. Okul aynı zaman müstakbel devlet adamları da yetiştirmiştir. Okulun iki Bulgar öğrencisi daha sonraları Bulgaristan Emareti'nde bakanlık görevinde bulunmuştur (bkz. Tablo 2 ve 3).²³ Daha sonraları okul Galata'ya

.....

²¹ Naçov, s. 133-135.

²² Naçov, s. 136.

²³ Naçov, s. 135-136.

taşınmış ancak Bulgarlar artık Fransızca eğitimi alınması için 1868 yılında kurulan Galatasaray Lisesi'ni tercih etmişlerdir.

Galatasaray Lisesi (Mekteb-i Sultani)

Osmanlı İstanbulu'nda okumuş olan Bulgarların büyük kısmı 1868 yılında Osmanlı Devleti tarafından kurulan Galatasaray Lisesi'nde eğitim almışlardır. Bulgar öğrencilerin tümünün sayısı ve isimleri bilinmemekle beraber mükafat ve mezuniyet listeleri dahil değişik kaynaklardan edinen bilgilere göre bu lisede en az 184 Bulgar genci okumuştur. Bunların yarısı 1868-1878 yılları arasında burada eğitim görmüştür. 1868-1869 ve 1869-1870 ders yıllarına ait en erken kaynaklara göre burada okuyan Bulgarlar en başarılı öğrencilerin arasında yer alıyorlardı.²⁴ Ancak 1878 yılında Bulgaristan Emareti kurulunca Galatasaray Lisesi'nde okuyan Bulgarların sayısında büyük bir düşüş yaşanmıştır. Bulgar öğrenci Simeon Radev, 1893-1894 ders yılında okula girdiğinde sadece üç Bulgar öğrencinin bulunduğunu yazmaktadır.²⁵ Simeon Radev dahil 1890'lı yılların ortalarında lisede okuyan birkaç Bulgarın memleketi henüz Osmanlı idaresinde bulunan Makedonya toprakları idi. Simeon Radev'e göre Makedonyalı Bulgarların Galatasaray Lisesi'ne girmesi Bulgar Ekzarhhanesi'nin

.....

²⁴ Bkz. *Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye* (Dersaadet: Matbaa-i Âmire, 1316), 608-610, 612, 626, 628-630; *Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye* (Dersaadet: Matbaa-i Âmire, 1317), 684-685; *Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye* (Dersaadet: Matbaa-i Âmire, 1318), 735; *Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye* (Dersaadet: Matbaa-i amire, 1321), 121; Vahdettin Engin, *1868'den 1923'e Mekteb-i Sultani* (İstanbul: Galatasaraylılar Derneği, 2003); Tahsin Berküren ve Celalettin Kışmır, *Galatasaray Lisesi Mezunları 1868-1908 Yılları Arası. Yıllara, İsimlere (Fibrist) ve Numaralara Göre Dökümü* (İstanbul: 2009); Tahsin Berküren, *Galatasaray Lisesi Mezunları 1871-2006. Yıllara, Sınıflara, Okul Numaralarına ve Soyadlarına Göre Dökümü* (y.y., t.y.); Stefka Slavova ve Tsvetana Doinova, "Dokumenti ot natsionalnia arhiv na Frantsiya za otrkivaneto na imperatorskiya osmanski litsey v Galata saray i za pivite bilgarski uçenitsi v nego [Mekteb-i Osmani'nin Açılışı ve İlk Bulgar Öğrencileri İle İlgili Fransa Millî Arşivi'nden Belgeler]," *Izvestiya na Dirjavnite arhivi* 19 (1970), s. 205-244.

²⁵ Radev, s. 160.

bir girişimi olup Ekzarhhane tarafından bu öğrencilere burs sağlanıyordu. Çünkü iyi eğitim görmüş ve Fransızca'ya vakıf olan kadroya ihtiyacı vardı.²⁶ Ancak 1900'lü ve 1910'lı yıllarda Bulgarların sayısında ciddi bir artış gözlemlenmektedir. Şöyle ki Galatasaray Lisesi'nde okumuş oldukları tespit edilen yaklaşık 200 Bulgarın diğer yarısı bu dönemde burada eğitim görmüştür. Özellikle Jön Türk hükümetinin kurulduğu 1908 yılında bu artış daha da carpıcıdır. Bulgarların birçoğu ya Bulgar hükümetinden ya da Bulgar Ekzarhhanesi'nden burs ve maddî destek almışlardır.²⁷ Bulgar Ekzarhhanesi'nden Bulgar Dışişleri ve Diyanet Bakanlığı'na hitaben 27 Ağustos 1910 tarihinde gönderilen bir mektuba göre ise Bulgar öğrencilerin bazıları Osmanlı hükümeti tarafından da burs almışlardır.²⁸ Bu öğrencilerin Osmanlı hükümeti tarafından burs almalarının sebeplerini Sadrazam Mehmed Ferid Paşa'nın 24 Haziran 1904 tarihinde Maarif Nezareti'ne yazdığı bir mektuptan öğrenmekteyiz. Söz konusu mektupta "Bulgar tebaa-i şahane etfalinin mekâtib-i aliye ve mekâtib-i sultaniye kabullerine ibka-i müşkilat edilmekte olduğu cihetle bunlar mekâtib-i ecnebiyyede tahsile mecbur olarak bu suretle memleketlerine karşı gözlerinde sahf bir nazar ... olmakda bulunduğu beyanıyla Bulgar tebaa-i şahane etfalinin dahi diğerleri gibi mekâtib-i mezkûreye kabulleri istida olunmuş ve Rum ve Ermeni ve saire gibi tebaa-i şahane etfali hakkında ne muamele edilir ise tebaa-i devlet-i aliyyeden olan Bulgar etfali için dahi aynı vechile muamele olunması şerefsudur buyurulan irade-i seniyye-i hazret-i padişahî icab-ı celilinden bulunmuş idüğü mabeyn-i hümayun-ı mülukâne baş kitabet-i celilesinden ba-tezkire-i hususa tebliğ ve inba olunmağla ber-mantuk emr ü فرمان-ı hümayun-ı mülukâne iktizasının icrat-ı himmet buyurulması siyakında tezkire-i senaverî terkim kıldım efendim," denmektedir.²⁹

1908-1909 öğrenim yılında burada ücretsiz olarak okuyan 120 Müslüman, 41 Rum, 56 Bulgar ve 10 Ermeni öğrenci vardı.³⁰ 5 Kasım 1913 tarihinde Bulgar Dışişleri ve Diyanet Bakanlığı'ndan İstanbul

.....

26 Radev, s. 151-152, 168.

27 Merkez Devlet Arşivi, Sofya (CDA), Fon 321 K, Dosya 3, Gömlek 1.

28 CDA, Fon 321 K, Dosya 3, Gömlek 1, var. 52, 53.

29 BOA, MF.MKT, Dosya 787, Gömlek 74.

30 BOA, MF.MKT, Dosya 1138, Gömlek 41.

Bulgar Elçiliği'ne gönderilen bir mektuptan önceden Galatasaray Lisesi'nde öğrenci olan 17 kişi Bulgarın 1913-1914 öğrenim yılında eğitimini Filibe'de Fransız Koleji'nde devam ettikleri anlaşılmaktadır. Mektupta bu öğrencilerin Galatasaray Lisesi'nden eğitim durumları hakkında belge temin edilmesi istenilmektedir.³¹ Öğrencilerin birinin (İliya Kovaçev) avukat olan babasının (Hristo Kovaçev) Bulgar devlet makamlarına yazdığı mektuplardan bunların 1911 yılının ilkbaharında Galatasaray Lisesi'nden ihraç edildikleri anlaşılmaktadır.³² Mekteb-i Sultani müdürü tarafından 16 Şubat 1911 tarihinde Maarif Nezareti'ne gönderilen bir mektup söz konusu öğrencilerin ihraç edilmesinin sebepleri konusunda fikir vermektedir. Mektuptan "Bulgaristan tebaasından bulunan dört Bulgar şakird cimmastikhanede daima Bulgar marşını çalarak cimmastik muallimi bulunan bir Osmanlı zabıtına karşı hareketsizlik etmeği itibar edinmişlerken ahiren cüret ve cesaretlerini artırarak diğer Türk arkadaşlarına bir lisan-ı istihza ile "Türkiye adam olacak! Terakki ediyor!" gibi tahkirâmiz sözler söylemekte oldukları ve her gün bir vesile ile Osmanlı talebesini iğzab için Türk milletini ve Osmanlı devletini istihfafa kalkışdıkları" anlaşılmaktadır.³³ Müdüre göre "bu gibi tahkirata cüretleri katiyen tecviz olunamayacağı" ve "diğer Bulgar tebaasından bulunan talebe-ye bir ibret-i müessire olmak üzere bu dört şakirdin kayıdları terkin" edilmiştir. Aslında Galatasaray Lisesi'nden mezun olan son Bulgarları Balkan Savaşları'nın patlak verdiği 1912 yılında görüyoruz. Belli ki bu dönemde Bulgaristan ile Osmanlı devleti arasında siyasî ilişkilerin kötüye gitmesi bu lisedeki Bulgar öğrencilerin mevcudiyetini olumsuz olarak etkilemiştir.

Kuruluşundan bu yana Galatasaray Lisesi daima Robert Kolej'in rekabetini hissetmiş olup, liseye giren bazı Bulgar öğrenciler sonradan Robert Kolej'e geçmeyi tercih etmişlerdir. Örneğin Stoyan Mihaylovski, Petır Dimitrov ve Dimitır Popov, açılış senesinde Galatasaray Lisesi'ne girmişken daha sonra eğitimini Robert Kolej'de devam etmişlerdir. Aynı şekilde Atanas Hadjistoyanov 1870-1871 ders yılında Galatasaray Lisesi'nde okumuş olup bir sonraki yıllarda

.....

31 CDA, Fon 321 K, Dosya 1, Gömlek 2259, var. 7.

32 CDA, Fon 321 K, Dosya 3, Gömlek 1, var. 12-15.

33 BOA, MF.MKT, Dosya 1167, Gömlek 28.

Robert Kolej'e geçmiştir. Ancak Dimitir Popov sadece bir yıl (1873-1874) Robert Kolej'de kalmış ve 1874-1875 ve 1875-1876 yıllarında tekrar Galatasaray Lisesi'nde başarılı öğrencilerden biri olarak okumaya devam etmiştir. Şöyle ki Dimitir Popov 1875'te yeni bir geometri formülünü keşfetmiş ve bu formül onun adını taşımakta olup (*Théorème de Popoff*) Fransız Akademisi Bülteni'nde yayınlanmıştır.³⁴

Robert Kolej

Osmanlı İstanbulu'nda okumuş olan Bulgarların neredeyse ezi- ci derecedeki büyük birçoğunluğu Amerikan Protestan misyonerleri tarafından 1863 yılında ilk önce Bebek'te 1871 yılında ise Rumelihi- sarı'nda açılan Robert Kolej'de eğitim almışlardır. Elimizde bulunan istatistiklere göre Osmanlı döneminde 700'den fazla Bulgar öğrenci burada okumuştur. 1871 yılında kurulan Amerikan Kız Koleji'ne ise yaklaşık 200 Bulgar kız öğrenci kabul edilmiştir.³⁵ 1877-1889 yılları arasında Robert Kolej öğrencilerinin arasında Bulgarlar çoğunluk teşkil etmekte idi. Hatta kolej idaresi bu dönemi "Bulgar dönemi" olarak adlandırıyordu. Çünkü kolejin genel istatistiklerine göre öğrencilerden altıda biri mezun olabilmişken bu dönemde kolejde okumuş Bulgarların neredeyse yarısı mezun olmuştur.³⁶ Bu bağlamda Robert Kolej'in Bulgarların arasındaki şöhreti çok büyüktü. Çünkü sadece iyi ve çağdaş eğitim veren bir kurum olarak değil, aynı zamanda Bulgarların bağımsızlık mücadelesine önemli katkılarda bulunan bir kurum olarak da kabul ediliyordu. Kolej idaresinin 1876 tarihli Nisan ayaklanması esnasında meydana gelen kargaşayı dünya kamuoyuna yüksek

.....

34 Naçov, s. 152; Radev, s. 235-236.

35 Robert Kolej ile Amerikan Kız Koleji'nde okumuş Bulgarların isimlerini gösteren listeler için bkz. Orlin Sabev, *Robert Kolej i Bulgarite [Robert Kolej ve Bulgarlar]* (Sofya: İztok-Zapad Yayınevi, 2015), s. 359-407; 416-428.

36 Robert Kolej'in "Bulgar dönemi" hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz. Orlin Sabev, *Spiritus Roberti: Shaping New Minds and Robert College in Late Ottoman Society* (İstanbul: Boğaziçi University Press, 2014), s. 200-229; Orlin Sabev, "An Awakening at the Bosphorus: Robert College of Constantinople's Bulgarian Students and Graduates (1864-1967)," *New Europe College Black Sea Link Program Yearbook 2010-2011, 2011-2012*, ed. Irina Vainovski-Mihai (Bucharest: New Europe College, 2014), s. 107-144.

sesle tanıtmış ve neticesinde Büyük Güçler yeniden alevlenen Şark Meselesi'ni çözmek için devreye girmişlerdir. Aslında Robert Kolej'in takip ettiği eğitim modeli gayrimüslimlerin millî hisselerini uyandırıyor. Bulgar öğrenciler her yılın 11 Mayıs'ında Kiril alfabesini icat edenler Kiril ve Metodiy kardeşlerin anma gününü Boğaziçi'nde düzenledikleri piknikle kutluyorlardı. Bu kutlamalara Robert Kolej'in müdürleri ve öğretmenlerinin dışında Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'de ve Galatasaray Lisesi'nde okuyan Bulgarlar da katılıyordu.³⁷

İstanbul'da okuyan Bulgarlar okudukları okullarda gizli ya da resmi olarak Bulgar dernekleri kurmuşlardır. 1868 yılında Robert Kolej'de 11 Bulgar öğrenci tarafından bir dernek kurulmuştur.³⁸ 1869 yılında 10-12 öğrenci Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'de "Napred" ("İleri") adı altında gizli bir Bulgar derneği kurmuş ve el yazması olarak "Balkan" adı altında bir gazete yayımlamışlardır. Gazete ancak sadece beş sayı çıkarılabilmiş çünkü okul müdürlüğünce durdurulmuştur.³⁹ 1875'te Galatasaray Lisesi'nde okuyan Bulgarlar da "İstina" ("Hakikat") adı altında bir dernek kurmuşlardır.⁴⁰ Bu derneklerin düzenledikleri toplantılarda bilim, tarih ve kültür konularında tebliğler sunulmuş ve tartışılmıştır. Bu dernekler ayrıca bağışlar dağıtıp hayıseverlik de yapmışlardır. Robert Kolej'deki Bulgar derneğinin üyeleri ise Pazar günlerinde İstanbul'da abacı esnafının Bulgar çırak ve kalfalarına ders vermişlerdir.⁴¹ Bu şekilde Robert Kolej ile Galatasaray Lisesi'nde okumuş olan Bulgar öğrencilerin milliyetçilik duyguları oldukça gelişmiş olup bazıları ya 1876 Nisan Ayaklanması'na ya da 93 Harbi'ne katılmışlardır. Örneğin Galatasaray Lisesi'nde 1868-1871 yıllarında okumuş olan Todor Kableşkov ve liseden 1874'te mezun olan Konstantin Veliçkov⁴² Nisan ayaklanmasında iştirak etmişlerdir.

.....

37 Naçov, s. 159.

38 Ulusal Kütüphane Bulgar Tarihsel Arşivi, Sofya (NBKM-BIA), Fon 605, Gömlek 1, var. 9a, 300a; Naçov, s. 160-162.

39 Naçov, s. 147; Mihaylova, s. 117.

40 Naçov, s. 152.

41 NBKM-BIA, Fon 512, Gömlek 1, var. 67b.

42 Konstantin Veliçkov hakkında bkz. Hüseyin Mevsim, "Konstantin Veliçkov (1855-1907) ve İstanbul Soneleri," *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 45/2 (2005), s. 95-107.

Genel Değerlendirme

Osmanlı döneminde İstanbul'da okumuş olan Bulgarların çoğu Robert Kolej'den mezun olmuşken Bulgar asıllı mezun veren okullardan ikinci ve üçüncü sırada Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane ve Galatasaray Lisesi yer almaktadırlar (bkz. Tablo 1). Osmanlı İstanbulu'nda okumuş olan Bulgarlar genelde bir yandan Sopot, Kalofer, Koprivştitsa, Kotel, Kazanlık, Elena, İslimiye gibi Balkan dağının güney eteklerinde, öte yandan Kuzey Bulgaristan'daki Rusçuk ve Tırnova gibi gelişmiş ticaret ve zanaat merkezlerinde dünyaya gelip büyümüşlerdir. Bunların babaları genelde varlıklı olan tüccarlardır.⁴³ XIX. yüzyılın sonlarında doğru gerek Galatasaray Lisesi'nde gerekse Robert Kolej'de okumuş olan Bulgarların çoğu o zaman Bulgaristan başkenti olarak hızlı gelişme gösteren Sofya doğumlu idi.

Osmanlı İstanbulu'nda iyi eğitim almış olan Bulgarların çoğu Avrupa'da ve ABD'de değişik üniversitelerde eğitimini tamamladıktan sonra Bulgaristan'da başarılı bir kariyere sahip olmuşlardır. Birçoğu siyasetçi ve devlet adamları olmuştur. 1879-1915 tarihleri arasında başbakan ve bakan makamlarında bulunmuş olan 108 kişiden 25 kişi Bulgar lisesi bitirmişken 24 kişi İstanbul liselerinden mezun, 18 kişi ise Rus okullarının mezunu idi. Bu 108 kişinin arasında en çok Robert Kolej mezunu vardı (12 kişi). Ayrıca Galatasaraylı 6 kişi ve Mekteb-i Tıbbiye mezunu olan 4 kişi daha vardı (bkz. Tablo 2). İstanbul'da eğitim gören üç Bulgar başbakan da vardı: Robert Kolej mezunları olan Konstantin Stoilov (1871)⁴⁴ ile Todor İvançov (1875)⁴⁵ ve yine Robert Kolej mezunu düşünülen ancak 1912'de Kadıköy'de Fransız Enstitüsü'nden (Institut d'Études supérieures) mezun olan Konstantin Muraviev⁴⁶ (bkz. Tablo 3). Bunların dışında 1887-1894 tarihleri arasında başbakan olan Stefan Stambolov'un da Galatasaray Lisesi'ni 1872'de harici (*extern*) öğrenci olarak bitirdiği mevcut mezunlar listelerinden anlaşılmaktadır.⁴⁷ İstanbul'da okumuş olan Bulgarlardan

.....

43 Mihaylova, s. III-II2; Sabev, *Spiritus Roberti*, s. 207.

44 Paruşeva, s. 342-343.

45 Paruşeva, s. 313-314.

46 CDA, Fon 935 K, Dosya 4, Gömlek 1.

47 Berküren, s. 12; Berküren ve Kışmır, s. 13; Engin, s. 79. Resmî Bulgar kaynaklarında bu husus belirtilmemektedir.

birçok kişi gerek Osmanlı İstanbulu'nda, gerekse cumhuriyet döneminde Ankara'da sefir olarak görev yapmışlardır. Bu görevde genelde Galatasaray Lisesi'ni bitirenlerin bulunması dikkate değerdir. 1871 yılında Robert Kolej'den mezun olan İvan Stefanov Geşov, 1901-1903, 1906-1909 ve 1914-1919 yıllarında üç defa İstanbul'da Bulgaristan devletinin temsilcisi olmuştur.⁴⁸ Bulgar hükümetinin 22 Eylül 1908 tarihinde ilan ettiği Bulgaristan devletinin bağımsızlığının arefesinde İvan Geşov diplomatik skandalına neden olmuştur. Sultan II. Abdülhamid'in doğumgünü vesilesiyle 30 Ağustos 1908'de düzenlenen resmî resepsiyona bağımsız bir devletin sefiri olmadığından davet edilmeyen Geşov Bulgaristan hükümetine şikayette bulunmuş⁴⁹ ve itibarsızlık sayılan bu tutuma karşı tepki olarak Geşov İstanbul'dan Sofya'ya çağırılmış ve Osmanlı devleti ile Bulgaristan arasında adeta diplomatik bir kriz yaşanmıştır. 1898'de Galatasaray Lisesi'ni bitiren Simeon Radev ise 1923-1925 yılları arasında elçi olarak atanmıştır. Radev, elçi görevine geçince lisedeki Türk sınıf arkadaşları ziyaretine gelmişlerdir.⁵⁰ 1906 yılında Galatasaray Lisesi'nden mezun olan Nikola Antonov 1933 ve 1945-1946 yıllarında iki defa Ankara'da Bulgar büyükelçisi olarak görev yapmıştır.⁵¹ 1898'de bu liseyi bitiren Vladimir Robev Bulgaristan Sefareti'nde başkatip, Jivko Gılıbov ise baş tercüman olarak çalışmışlardır.⁵² 1906'da buradan mezun olan Rad Petrov da sefarette tercümanlık yapmıştır.⁵³ 1912 yılında yine aynı liseden mezun olan Nikola Vançev ise 1942 yılında Ankara Bulgaristan Büyükelçiliği'nde müsteşarlık görevinde bulunmuştur.⁵⁴ Ayrıca gerek Robert Kolej'de gerekse Galatasaray Lisesi'nde İngilizce ve Fransızca gibi yabancı dilleri iyi seviyede öğrendikleri için Bulgar öğrenciler birçok çevirilere de imza atmışlardır. Galatasaray Lisesi'nde kısa

.....

48 Gençev ve Daskalova, s. 156.

49 CDA, Fon 176 K, Dosya 2, Gömlek 2, var. 7.

50 Radev, s. 170.

51 *Bulgariya 20. vek [XX. Yüzyıl Bulgaristan'ı]* (Sofya: Trud Yayınevi ve ABV Koop 2000 Yayınınevi), 1001; http://bg.wikipedia.org/w/index.php?title=Никола_АНТОНОВ&oldid=6495797.

52 Berküren, s. 28.

53 Berküren, s. 36.

54 CDA, Fon 176 K, Dosya 18, Gömlek 1244, var. 3, 88, 190.

aynı bir süre okumuş olan mütercim ve gazeteci Hariton Genadiev, Jules Verne'in ve Victor Hugo'nun romanlarını Fransızca'dan Bulgarca'ya çevirmiş ayrıca da Fransızca-Bulgarca sözlük hazırlamıştır.⁵⁵ Konstantin Veliçkov ve Simeon Radev henüz Galatasaray Lisesi'nde öğrenci iken Fransızca'dan Bulgarca'ya tercüme yapmışlardır.⁵⁶ Veliçkov 1891-1894 yılları arasında İstanbul'da yaşamayı tercih edip, 1899 yılında bu şehre ithaf edilen *İstanbul Soneleri* başlıklı kitabını yayımlamıştır.⁵⁷ Radev ise, Bulgaristan'a döndükten sonra Bulgar prensi Ferdinand'a özel olarak Fransızca dersleri vermiştir.⁵⁸ 1840'lı yıllarda Mekteb-i Tıbbiye'de okumuş olan Atanas Granitski de, Fransızca'dan Bulgarca'ya çevirdiği bazı tıp konulu kitapların dışında Hekimbaşı İsmail Efendi'nin kolera salgını hakkındaki kitabının Bulgarca tercümesini 1849 yılında İstanbul'da sultanın izni ile yayımlamıştır (bkz. Resim 1). Ayrıca İstanbul'da eğitim aldıktan sonra Bulgaristan'a dönen Robert Kolej'li ve Galatasaray'lı öğrencilerin bazıları ilk Bulgar futbol kulüplerini kurmuşlardır (bkz. Resim 2).⁵⁹

Sonuç

XIX. yüzyılda gerek Osmanlı devleti, gerekse özel kişiler tarafından İstanbul'da açılan yüksek seviyeli okullar Osmanlı başkentini dönemin bölgedeki ileri gelen eğitim merkezlerinin biri haline getirmişlerdir. Bu vesile ile çok kültürlü bir yapıya sahip olan Osmanlı İstanbulu çok sayıda genci celp etmiştir. Bulgar gençlerinin çoğu da İstanbul'daki iyi seviyeli okullarda eğitim almayı tercih etmiş, en başarılı öğrencilerden birileri olup mezun olmuşlardır. O dönemde iyi eğitim almak sadece bir kişisel ve ailevî sorumluluk değil, toplumsal bir sorumluluk olup gerek İstanbul'daki Bulgar camiası, gerekse Bulgar topraklarındaki yerel topluluklar yetenekli gençlerin eğitimi ile yakından ilgilenmiş ve burslar sağlayarak eğitim almalarını teşvik

.....

55 Radev, s. 235.

56 Mevsim, s. 98; Radev, s. 188.

57 Mevsim, s. 98.

58 <http://www.monitor.bg/article?id=247851>.

59 <http://www.24chasa.bg/Article.asp?ArticleId=258839>; <http://clubs.dir.bg/showflat.php?Board=slavia&Number=1951170459&part=all>.

etmişlerdir. Burada aldıkları kaliteli eğitimin sayesinde üniversitelere devam edip mezun olduktan sonra başbakanlık ve bakanlık görevleri dahil başarılı kariyerlere imza atmışlardır. Ayrıca bazıları yıllar sonra sefir ve sefaret görevlisi olarak yine İstanbul'a dönmüş, Konstantin Veliçkov ise *İstanbul Soneleri*'ni yazmıştır. Bu şekilde Osmanlı İstanbulu, artık sadece Bulgar bahçıvan ve tüccarların değil (Simeon Radev'in anı kitabında belirttiği gibi⁶⁰), burada eğitim alan Bulgarların da ikinci vatanı olmuştur.

Tablo 1. Osmanlı İstanbulu'nda Okumuş Bulgarların Mezuniyet Oranı

Mekteb-i Tıbbiye		Robert Kolej		Galatasaray Lisesi	
Toplam	Mezun Olan	Toplam	Mezun Olan	Toplam	Mezun Olan
139	71	736	258	184	47

Tablo 2. Bulgar Bakanlarının Lise Eğitimi (1879-1915)

Şehir/Lise								Toplam
Bulgar	Filibe 9	Gabrova 4	Bolgrad 4	Tırnova 2	Sofya 2	Selanik 2	Diğer 2	25
Osmanlı İstanbulu	Robert Kolej 12	Mekteb-i Sultani 6	Mekteb-i Tıbbiye 4	Fransız Katolik Lisesi 2				24
Rus	Odesa 7	Nikolaev 6	Kiev 5					18
Çek	Prag 3	Diğer 3						6
Yunan								5
Avusturyalı	Viyana 3							3
Romanyalı	Bükreş 1	Iaşi 1	Kişineu 1					3

.....

60 Radev, s. 15.

BOĞAZIÇI KİYİLERİNDE HAYATA HAZIRLANMAK: OSMANLI
İSTANBULU'NDA OKUMUŞ BULGARLAR ÜZERİNE BAZI GÖZLEMLER

Şehir/Lise								Toplam
Hırvat	Zagreb	2						2
Sırp	Belgrad	1						1
Fransız	Paris	1						1
Alman								1
Maltalı								1

Tablo 3. Bulgar Bakanları (1879-1915)

Okul		Öğrenci	Başbakanlık Görevi	Bakanlık Görevi
Robert Kolej	1	Konstantin Stoilov (1871)	Başbakan (1887, 1894, 1894-1899)	Dışişleri ve Diyanet İçişleri Adalet Maliye
	2	İvan Slaveykov (1871)		Millî Eğitim
	3	Dimitır Popov (1873-1874)		Bayındırlık ve Ulaştırma Ticaret ve Tarım
	4	Todor İvançov (1875)	Başbakan (1899-1900, 1900-1901)	Millî Eğitim Dışişleri ve Diyanet Maliye
	5	Aleksandır Lüdskanov (1875)		Ticaret ve Tarım Bayındırlık ve Ulaştırma İçişleri Tarım ve Devlet Malları
	6	İvan Belinov (1876)		Bayındırlık ve Ulaştırma
	7	Mihail Macarov (1877)		Bayındırlık ve Ulaştırma İçişleri Savunma Dışişleri ve Diyanet
	8	İvan Fiçev (1876-1877)		Savunma
	9	Dimitır Minçoviç (1881)		Adalet

OSMANLI İSTANBULU III

Okul		Öğrenci	Başbakanlık Görevi	Bakanlık Görevi
	10	Hristo Todorov (1881)		Millî Eğitim Adalet Ticaret
	11	İvan Peev-Plaçkov (1882)		Millî Eğitim
	12	Lazar Payakov (1881-1884)		Maliye Millî Eğitim
Galatasaray Lisesi	1	Anton Frangya (1866-1871)		Bayındırlık ve Ulaştırma Posta ve Telgraf
	2	Stefan Stambolov (1872)	Başbakan (1887-1894)	Dışişleri Millî Eğitim
	3	Konstantin Veliçkov (1874)		Millî Eğitim Bayındırlık ve Ulaştırma Ticaret ve Tarım
	4	Dimitır Popov (1868-1876)		Bayındırlık ve Ulaştırma Ticaret ve Tarım
	5	Mihail Savov (1876)		Savunma
	6	Nikola İvanov (1875-1877)		Savunma
Mekteb-i Tıbbiye	1	Georgi Vilkoviç (1857)		Dışişleri ve Diyanet Bayındırlık ve Ulaştırma
	2	Georgi Jivkov (1862)		Millî Eğitim Maliye
	3	Sava Mutkurov (1868)		Savunma
	4	Stefan Bobçev (1868-1876)		Millî Eğitim
Bebek Fransız Katolik Lisesi	1	Grigor Naçoviç (1859-1860)		Maliye Dışişleri ve Diyanet İçişleri Bayındırlık ve Ulaştırma Ticaret ve Tarım
	2	Todor İkonomov		İçişleri Bayındırlık ve Ulaştırma
Kadıköy Institut d'Études supérieures	1	Konstantin Muraviev (1912)	Başbakan (1944)	Savunma Millî Eğitim Dışişleri ve Diyanet

BOĞAZIÇI KIYILARINDA HAYATA HAZIRLANMAK: OSMANLI İSTANBULU'NDA OKUMUŞ BULGARLAR ÜZERİNE BAZI GÖZLEMLER

Resim 1. Hekimbaşı İsmail Efendi'nin kolera salgını hakkındaki kitabının Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane Bulgar öğrencilerinden Atanas Granitski'nin Türkçe'den Bulgarca'ya yaptığı çevirisinin 1849 İstanbul baskısı (kaynak: Sofya Ulusal Kütüphanesi).

Resim 2. 1908-1909 ders yılında Galatasaray Lisesi'nde Bulgar futbol takımı (kaynak: <http://www.24chasa.bg/Article.asp?ArticleId=258839>).

